

Η διαμάχη για τα οπτικοακουστικά Ομογενοποίηση και πολιτιστικός πλουραλισμός

Ο καθένας μας αντιλαμβάνεται γύρω του ότι το «μοντέρνο» είναι στην ουσία ένα άλλοι για να καταπιέσουμε τα πάντα κάτω από το επίπεδο μιας στείρας ομοιομορφίας. Ένας πανομοιότυπος τρόπος ζωής επιβάλλεται από τη μια άκρη του πλανήτη ως την άλλη. Τον προωθούν τα Μ.Μ.Ε. και η μαζική κουλτούρα που κυριολεκτικά μας σφυροκοπούν καθημερινά. Απ' τη μια άκρη του κόσμου ως την άλλη οι ίδιες ταινίες, οι ίδιες τηλεσειρές, οι ίδιες πληροφορίες, τα ίδια τραγούδια, τα ίδια σλόγκαν, τα ίδια αντικείμενα, οι ίδιες συμπεριφορές. Φαίνεται, τελικά, ότι η γοητεία της ευρείας επιλογής υποχωρεί μπροστά στην κεραυνοβόλο επίθεση της ομογενοποίησης και της ομοιομορφίας¹.

Σημαντικό ρόλο στην επιβολή αυτής ακριβώς της ομοιομορφίας, η οποία ταυτίζεται με το τέλος του πολιτιστικού πλουραλισμού, παίζει η αμερικανική οπτικοακουστική βιομηχανία, που κατακλύζει κυριολεκτικά ολόκληρο τον πλανήτη. Τα πολιτιστικά προϊόντα που παράγονται στις Η.Π.Α. εξακολουθούν να πλημμυρίζουν τα οπτικοακουστικά συστήματα, τις τηλεοπτικές οθόνες, τα δίκτυα δεδομένων πληροφορικής, τα δορυφορικά και καλωδιακά κυκλώματα μετάδοσης, σε σημείο που ορισμένα δυτικοευρωπαϊκά κυρίως κράτη δείχνουν να ανησυχούν έντονα για το μέλλον της πολιτιστικής τους ανεξαρτησίας².

Όταν το Δεκέμβρη του 1993 και ύστερα από πιέσεις της Γαλλίας τα οπτικοακουστικά προϊόντα εξαιρέθηκαν από την απελευθέρωση του παγκόσμιου εμπορίου, στηνόταν το σκηνικό για την επόμενη αντιπαράθεση Ευρώπης και Η.Π.Α. στον εμπορικό τομέα. Η εξαίρεση αυτή απέβη σωτήρια για την επιτυχή ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων της GATT, αφού η Γαλλία απειλούσε ότι θα ασκήσει βέτο αν δε λάβαινε τις διαβεβαιώσεις που ήθελε για την προστασία του οπτικοακουστικού τομέα από τους κινδύνους της απελευθέρωσης.

Οι γαλλικοί φόβοι στηρίζονται στη διαπίστωση ότι η αμερικανική κυριαρχία στο χώρο της τηλεόρασης και του κινηματογράφου απειλεί την ίδια την ευρωπαϊκή πολιτιστική ύπαρξη και ότι, αν δε δημιουργηθούν οι απαραίτητες προϋποθέσεις για την προστασία των ευρωπαϊών δημιουργών, δεν είναι δυνατό να προχωρήσει η Ευρώπη σε ένα καθεστώς πλήρους απελευθέρωσης του χώρου.

Η αμερικανική κυριαρχία στον κινηματογράφο και την τηλεόραση δεν είναι καινούργια ιστορία. Μπορεί η τεχνική της καινούμενης εικόνας να δημιουργήθηκε στην Ευρώπη, αλλά

Ο Απόστολος Χατζηπαρασκευαΐδης είναι διευθυντής του περιοδικού *Αντικινηματογράφος*

οι αμερικανοί είναι εκείνοι που ευθύνονται για τις τεχνολογικές καινοτομίες στο χώρο της έβδομης τέχνης, καθώς και για τη ραγδαία εξέλιξη της τηλεόρασης.

Είναι χαρακτηριστικό ότι αμέσως μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η αμερικανική κουλτούρα εξαπλώθηκε στην Ευρώπη σαν μια μεταδοτική ασθένεια. Λίγο η εικόνα του αμερικανού ελευθερωτή, λίγο ο αμερικανικός τρόπος ζωής και η ιδέα του αμερικανικού ονείρου, οδήγησαν στο σταδιακό μαρασμό του ευρωπαϊκού κινηματογράφου και τον κατακλυσμό των ευρωπαϊκών τηλεοράσεων από αμερικανικά προγράμματα και ταινίες. Το πρόβλημα επιδεινώθηκε μετά το 1980, όταν οι ευρωπαίοι δημιουργοί άρχισαν να σηκώνουν τα χέρια μπροστά στην αμερικανική επέλαση. Τα στοιχεία είναι εντυπωσιακά: τη στιγμή που τα εισιτήρια των κινηματογράφων στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης μειώθηκαν στα 633 εκατομμύρια το 1993, ενώ το 1980 ήταν 974 εκατομμύρια, το μερίδιο των αμερικανών στην ευρωπαϊκή αγορά αυξήθηκε από το 58% στο 88% μέσα στο ίδιο διάστημα. Παράλληλα, η έκρηξη της αγοράς του βίντεο ευνοεί τους αμερικανούς, που μέσω των δικών τους δικτύων διακινούν τις περισσότερες βιντεοκασέτες. Ο αριθμός των ευρωπαϊκών κινηματογραφικών παραγωγών, εξάλλου, μειώθηκε σημαντικά: 607 ταινίες μεγάλου μήκους το 1980, 537 το 1993. Οι Αμερικανοί δεν παράγουν περισσότερες ταινίες (583 την ίδια χρονιά), αλλά αυτό που διαφέρει είναι το ύψος των κονδυλίων που διαθέτουν για τις κινηματογραφικές παραγωγές τους.

Οι αμερικανικές εταιρίες διέθεσαν 27,28 δις δολάρια για τις παραπάνω ταινίες, ενώ οι Ευρωπαίοι μόνο 8,65 δις. Όλα αυτά συντελούν στη δημιουργία ενός τεράστιου εμπορικού ελλείμματος στον τομέα αυτό. Αξίζει να σημειωθεί ότι μεταξύ των ετών 1988 και 1992 οι πωλήσεις αμερικανικών προγραμμάτων σε τηλεοπτικούς σταθμούς της Ευρώπης αυξήθηκαν από 2,29 σε 3,66 δις δολάρια. το ίδιο διάστημα οι ευρωπαϊκές εξαγωγές ήταν 206 και 288 εκατομμύρια δολάρια αντίστοιχα³.

Τα παραπάνω στοιχεία είναι νομίζουμε ενδεικτικά και αποδεικτικά της αμερικανικής εισβολής στην ευρωπαϊκή ήπειρο αναφορικά με τα οπτικοακουστικά. «Παντού στην Ευρώπη νιώθεις την ολοκληρωτική εισβολή των Η.Π.Α.» δηλώνει κι ο Άγγλος σκηνοθέτης Πίτερ Γκριναγονέι⁴. «Η ανισορροπία του εμπορικού ισοζυγίου στον εν λόγω τομέα, δεν οφείλεται σε σφάλμα της αμερικανικής κυβέρνησης. Είναι απλό, οι θεατές στις Η.Π.Α. δεν ενδιαφέρονται για τις ξενόγλωσσες ταινίες που μάλιστα αναφέρονται σε μια βαρετή ιστορία την οποία δεν καταλαβαίνουν. Φτιάξτε ταινίες τόσο καλές όσο και τα τυριά σας και θα πουλησετε», ανταπαντά στους Ευρωπαίους ο Κάρλος Χιλς, διαπραγματευτής της αμερικανικής κυβέρνησης στα πλαίσια της GATT⁵. «Θα ήταν καταστρεπτικό να βοηθήσουμε στο να κυριαρχήσει ένα μόνο πολιτιστικό μοντέλο. Αυτό που τα απολυταρχικά καθεστώτα δεν κατάφεραν, ο νόμος του χρήματος θα το καταφέρει; Οι πολιτιστικές δημιουργίες δεν μπορούν να εξισωθούν με τα κοινά εμπορικά προϊόντα», τόνιζε ο πρώην πρόεδρος της Γαλλίας Φρανσουά Μιτεράν στη σύσκεψη κορυφής γαλλόφωνων χωρών στον Άγιο Μαυρίκιο⁶.

Φαίνεται, λοιπόν, ότι ο κίνδυνος της απόλυτης πολιτιστικής ομοιομορφίας είναι ορατός για την Ευρώπη, ενώ παράλληλα προωθείται και η επιβολή της αγγλικής γλώσσας ως της κυρίαρχης στον οπτικοακουστικό τομέα. Η διεύρυνση της χρήσης της αγγλικής —που κατείχε ήδη την προνομίωχο θέση στο παγκόσμιο εμπόριο— και στα πολιτιστικά προϊόντα επιταχύνει τον «εξαγγλισμό» και σηματοδοτεί ραγδαίες αλλαγές όσον αφορά τις μεθόδους επιβολής ενός και μοναδικού πολιτιστικού μοντέλου και, συνακόλουθα, τρόπου ζωής.

Η κατάρρευση-ανατροπή των καθεστώτων του υπαρκτού σοσιαλισμού, η επιβολή της «νέας τάξης πραγμάτων» και η ανακήρυξη της «οικονομίας της αγοράς» και της αστικής δημοκρατίας ως νέας και υποχρεωτικής παγκόσμιας θρησκείας, συνοδεύτηκαν από τη λειτουργία ενός διεθνούς δικτύου επίβλεψης και αστυνόμευσης της ελεύθερης σχέψης. Η οπτικοακουστική βιομηχανία έχει να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο σ' αυτή τη μεθόδευση διάδοσης αξιών όπως η αποπολιτικοποίηση (π.χ. «γκαμπισμός»), στην υπονόμηση κάθε πολιτικής συνείδησης και ιδεολογίας, στο κήρυγμα του ασύνορου, απάτριδου, άγλωσσου και ανεργιάστου ιστορικά κόσμου, στην προώθηση του πολιτιστικού μοντιαλισμού, της ισοπέδωσης και της ομοιομορφίας και της εξάλειψης κάθε εθνικής, ιστορικής και πολιτισμικής ιδιαιτερότητας⁷.

Από την άλλη πλευρά, η καθολική υπαγωγή της πολιτιστικής παραγωγής στην οικονομία επέφερε σημαντικές αλλαγές στην παραγωγή πολιτιστικών προϊόντων και υποπροϊόντων. Τα Μ.Μ.Ε. κατασκευάζουν ή χειραγωγούν την κοινή γνώμη συγκροτώντας ένα αποτελεσματικό σύστημα ελέγχου από το οποίο είναι δύσκολο να ξεφύγει κάποιος. Στις Η.Π.Α., για παράδειγμα, υπάρχουν γύρω στις 1.800 εφημερίδες, 11.000 ραδιοσταθμοί, 2.000 τηλεοπτικοί σταθμοί και 2.500 εκδοτικοί οίκοι. Πάνω από το 50% όλων αυτών ελέγχεται από καμιά εικοσαριά εταιρίες, τονίζει ο Νόαμ Τσόμσκυ⁸.

Κοσμογονικές είναι οι αλλαγές και στην κατοχή κινηματογραφικών εταιριών, οι οποίες περνούν στην κατοχή πολυεθνικών-πολυκλαδικών μονοπωλίων ή ολιγοπωλίων. Κινηματογραφικά στούντιο, τηλεοπτικά και ραδιοφωνικά δίκτυα, καλωδιακά συστήματα, εφημερίδες και εκδοτικοί οίκοι συνενώνονται σε μεγαλύτερα συγκροτήματα. Για παράδειγμα, η Paramount Pictures Corporation (που έδωσε το 1989 μια δημόσια προσφορά για να εξαγοράσει και να ενσωματώσει το συγκρότημα του *Τάιμ*, το TIME INC.) είναι η ιδιοκτήτρια της Gulf Western Inc., στην οποία ανήκει και ο εκδοτικός οίκος Prentice Hall, ο μεγαλύτερος εκδότης βιβλίων στον κόσμο. Η Twentieth Century Fox Film Corporation ανήκει στην επιχείρηση News International του μακαρίτη μεγιστάνα ρούμπερτ Μέροντοκ, ο οποίος μέσα από το σύνολο των επιχειρήσεων *χόλντιγκ* που διηύθυνε είχε υπό τον έλεγχο του μεγάλες εφημερίδες πολλών χωρών και δίκτυα δορυφορικής μετάδοσης στην Ευρώπη. Η «Κόκα Κόλα», εν τω μεταξύ, ελέγχει την Columbia Pictures, ενώ η General Electric, βασικός προμηθευτής όπλων του Πενταγώνου, είναι ιδιοκτήτης των τριών μεγαλύτερων τηλεοπτικών δικτύων των Η.Π.Α.⁹ Είναι επίσης ενδεικτική η ομολογία του αντιπροέδρου της Fox, όταν γινόταν λόγος για το πώς ευρωπαϊκά και αμερικανικά μονοπώλια θα μοιράσουν την παγκόσμια αγορά του κινηματογράφου: «Τι κουλούρα και κουραφέξαλα! Για λεφτά μιλάμε»¹⁰.

Χαρακτηριστική είναι επίσης η περίπτωση της M.C.A., θυγατρικής της ιαπωνικής Matsushita, η οποία πουλήθηκε στον καναδικό όμιλο οινοπνευματωδών ποτών Seagram αντί του ποσού των 5,6 δις δολαρίων. Η πώληση της M.C.A. προκάλεσε αίσθηση, αφού η εν λόγω εταιρία θεωρείται ένας από τους μεγιστάνες της βιομηχανίας του θεάματος και περιλαμβάνει στους κόλπους της πλήθος άλλων δραστηριοτήτων. Στην M.C.A. ανήκουν η Universal Pictures, η M.C.A. Television, η M.C.A Records, το 50% του αμερικανικού δικτύου καλωδιακής τηλεόρασης, καθώς και το 42% της αλυσίδας κινηματογραφικών αιθουσών Cineplex Odeon. Επίσης η M.C.A. διαθέτει ταινιοθήκη με 3.000 φιλμ, μεταξύ των οποίων

περιλαμβάνονται και κάποιες πολύ μεγάλες κινηματογραφικές επιτυχίες όπως ο *E.T.* και το *Τζουράσικ Παρκ*¹¹.

Βέβαια, η επικράτηση των πολυεθνικών-πολυκλαδικών μονοπωλίων στο χώρο των οπτικοακουστικών δεν είναι καθαρά αμερικανικό φαινόμενο. Ας θυμηθούμε το ξεπούλημα των στούντιο της DEFA από τη γαλλική εταιρία Phoenix αντί 150 εκατ. μάρκων, έναντι 400 που ήταν η πραγματική τους αξία¹². Ή να αναφέρουμε την περίπτωση του Γερμανού μεγιστάνα Λέο Κιρς, του οποίου ο όμιλος μετέχει σε 15 εταιρίες παραγωγής και διανομής ταινιών και τηλεοπτικών προγραμμάτων, σε 4 επιχειρήσεις παραγωγής και διανομής ταινιών βίντεο, σε 6 εμπορικά τηλεοπτικά κανάλια (SAT 1, DSF, TELEPIU), σε 2 εμπορικούς ραδιοσταθμούς, σε 4 τεχνικές υπηρεσίες για κινηματογραφικές και τηλεοπτικές παραγωγές, σε 4 διακογραφικές εταιρίες, σε 5 εταιρίες διαχείρισης θεάτρων και αιθουσών προβολής ταινιών και με ποσοστά σε μεγάλους εκδοτικούς οίκους (Άλεξ Σπρίνγκερ Βέιλαργκ και Ρίνγκερ Τάουρους)¹³.

Ο νέος μακαρθισμός

Η συγκεντροποίηση της παραγωγής πολιτιστικών προϊόντων σε ελάχιστα πολυεθνικά-πολυκλαδικά μονοπώλια έχει σημαντικές επιπτώσεις και στο περιεχόμενο της παραγωγής. Μια νέα λογοκρισία έχει επιβληθεί στους δημιουργούς, οι οποίοι οφείλουν να συμμορφώνονται στο κυρίαρχο πρότυπο. Καθετί που δεν ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές που καθορίζονται από τα «επίσημα κέντρα υγιούς ιδεολογίας» περιθωριοποιείται, απομονώνεται, γελοιοποιείται, προσηλακίζεται. Κάθε δημιούργημα που δεν έχει πάρει την επίσημη έγκριση των «κέντρων υγιούς σκέψης» καταδικάζεται, καταδιώκεται¹⁴.

Ειδικά στο χώρο του κινηματογράφου δε θα ήταν υπερβολή να μιλήσουμε για την επιστροφή του μακαρθισμού. Ο Μακ Κάρθν της εποχής μας λέγεται Μπομπ Ντόουλ, είναι πρόεδρος της αμερικανικής Γερουσίας και ο υποψήφιος του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος για την Προεδρία. Απαραίτητη προϋπόθεση για να πετύχει είναι ν' ακολουθήσει το ρεύμα που σαρώνει τις Η.Π.Α., να καταγγείλει καθετί φιλελεύθερο. Ο Ντόουλ εφιστά την προσοχή των ανθρώπων του Χόλιγουντ στην ανεξέλεγκτη προβολή σκηνών σεξ και βίας στη μικρή και τη μεγάλη οθόνη, κερδίζοντας έτσι φανατικούς υποστηρικτές και δημιουργώντας φανατικούς εχθρούς.

Ο πρόεδρος Μπιλ Κλίντον, απ' την πλευρά του, συμφωνεί και επανξάνει, παρό το γεγονός ότι πολλοί δημοκρατικοί και φιλελεύθεροι διαβλέπουν τους κινδύνους επιστροφής κι εγκαθίδρυσης ενός νέου συντηρητισμού. Ο Κλίντον, γνωρίζοντας προφανώς ότι η πλειοψηφία των αμερικανών πολιτών συμφωνεί με τις απόψεις του Ντόουλ, έσπευσε να υπενθυμίσει ότι αυτός ήταν ο πρώτος που είχε ξεκινήσει σταυροφορία για τον περιορισμό της προβολής σκηνών σεξ και βίας στα μέσα επικοινωνίας και ψυχαγωγίας. Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι για τον Μπομπ Ντόουλ ένα κλασικό παράδειγμα ταινίας προς αποφυγή είναι το *Γεννημένοι Δολοφόνοι* του Όλιβερ Στόουν, ενώ αντίθετα η ταινία πρότυπο είναι τα *Αληθινά Ψέμματα*, όπου ο Άρνολντ Σβαρτσενέγκερ κατατροπώνει δεκάδες «κακούς» του έθνους¹⁵.

Στο στόχαστρο του Ντόουλ βρίσκεται η εταιρία *Time Warner* κι όχι, για παράδειγμα, η *Miramax* της *Disney*, η οποία στηρίζει τον Κουεντίν Ταραντίνο. Ίσως δεν έχουν άδικο όσο πιστεύουν πως αν η *Time Warner* βρίσκεται σήμερα στο στόχαστρο του Ντόουλ και άλλων νεοσυντηρητικών, αυτό σχετίζεται με την πολιτική της εταιρίας να στηρίζει δημοκρατικούς υποψήφιους, όπως και την εκλογή του Κλίντον στις προεδρικές εκλογές του 1992¹⁶.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι σχετικά πρόσφατα οι υπεύθυνοι του περιοδικού *National Review* αποφάσισαν να υποδείξουν στους αναγνώστες του το «σωστό» δρόμο για τη σκοτεινή αίθουσα. Συνέταξαν, λοιπόν, έναν κατάλογο με 100 φιλμ που κατά τη γνώμη τους αποτελούν την απάντηση στον «αρρωστημένο προοδευτισμό» του Χόλιγουντ. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν φυσικά πάμπολλα έργα του Τζον Γουέν και του σκηνοθέτη Φρανκ Κάπρα. Φρονηματισμός και Ε.Η.Δ. (Εθνική Ηθική Διαπαιδαγώγηση), λοιπόν, για τους Αμερικανούς, ενώ πλησιάζουμε στο τέλος του αιώνα. Μήπως πρέπει να κάνουμε λόγο για πολιτιστικό μεσαίωνα και κυνήγι μαγισσών; Πόσο μάλλον να κάνουμε λόγο για προοδευτικό ή αγωνιστικό κινηματογράφο, όταν η χολιγουντιανή φαντασμαγορία, οι υπερπαραγωγές, οι εοικίες επιχορηγήσεις συντελούν στην ενσωμάτωση καθέτι του προοδευτικού στο χώρο της έβδομης τέχνης; Όταν ο «γκαμπισμός» και η αποπολιτικοποίηση αποτελούν μονόδρομο, υπάρχουν εναλλακτικές προτάσεις που θα αντιπαρατεθούν στο κυρίαρχο νεοσυντηρητικό πολιτισμικό μοντέλο; Σε εποχές κοινωνικής, επομένως και πολιτισμικής βαρβαρότητας που συνδυάζεται με την καθολική πλέον επίθεση του κεφαλαίου στο χώρο του εποικοδομήματος, μιας και επιχειρείται ο έλεγχος της μνήμης μέσω των μηχανισμών των media, τα οποία λειτουργούν κύρια ως ύπνο-εργαλεία αλλοτριωτικής αποπλάνησης¹⁷, μπορεί να γίνει λόγος για αντίσταση ή έστω είναι δυνατό να δοθούν κάποιες μάχες —έστω οπιθοφυλακής;

Η μάχη της νέας τεχνολογίας

Ένας τομέας που δεν έχει εκτιμηθεί όσο θα έπρεπε είναι αυτός της νέας τεχνολογίας στα οπτικοακουστικά. Τα άλματα της νεότερης τεχνολογίας είναι η πηγή από την οποία αναβλύζει αυτός ο αληθινός χείμαρρος των εικόνων και των μηνυμάτων που πλημμυρίζουν τον κόσμο. επικοινωνίες μέσω δορυφόρου, υπολογιστές και δίκτυα πληροφοριών, τηλεόραση με καλωδιακές συνδέσεις, τόσο πολλά μέσα που προσφέρουν τη δυνατότητα ακαριαίας επαφής με οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη, με αποτέλεσμα οι μέχρι τώρα ισχύουσες διευθετήσεις για τον έλεγχο του εθνικού χώρου κάθε κράτους να χρειάζονται τροποποίηση¹⁸.

Ήδη το Χόλιγουντ επενδύει στην υψηλή τεχνολογία και τους υπολογιστές, όχι μόνο σ' ό,τι αφορά την παραγωγή των ταινιών του (βλέπε *Τζουράσικ Παρκ - Μάσκα*), αλλά και στην ίδια τη θεματολογία τους. Τα περισσότερα στούντιο του Χόλιγουντ έχουν τουλάχιστον μια ταινία στα σκαριά που περιστρέφεται γύρω από τα θέματα του Ιντερνέτ και της νέας τεχνολογίας. Εξάλλου, οι εταιρίες Tristar, Columbia, MGM-United Artists και η Disney ετοιμάζουν ταινίες με θέματα υψηλής τεχνολογίας, με τη βοήθεια ηλεκτρονικών υπολογιστών¹⁹, ενώ προωθείται και η τεχνολογία του Home Cinema.

Στη μάχη για τις νέες τεχνολογίες και η τηλεόραση υψηλής ευκρίνειας (TVHD), στα πλαίσια ενός πολύ σκληρού συναγωνισμού μεταξύ Ευρώπης-Η.Π.Α.-Ιαπωνίας. Πίσω, βέβαια, από τον ακήρυχτο πόλεμο βρίσκονται οι γίγαντες της ηλεκτρονικής βιομηχανίας σ' έναν αγώνα δρόμου για το κέρδιμα της μυθικής αγοράς των 650 δις δολαρίων. Οι εξελίξεις αυτές συνεπάγονται ακόμα μεγαλύτερες επιπτώσεις που ξεκινούν από τον πολιτιστικό τομέα και φτάνουν μέχρι τη στρατηγική. Αυτό που διακυβεύεται στη σημερινή μάχη της υψηλής ευκρίνειας είναι, κατά κάποιον τρόπο, το βιομηχανικό και πολιτιστικό μέλλον. Το να χαθεί η μάχη δε θα σημαίνει και ότι χάνουμε και ένα μέρος της ανεξαρτησίας μας; Μπορούμε ν' αφήσουμε σε άλλους τον έλεγχο ενός τομέα-κλειδί την ώρα που μπαίνουμε σε έναν πολιτισμό της εικόνας²⁰;

Εξάλλου, η είσοδος στην εποχή της πλασματικής πραγματικότητας (virtual reality) εγκυμονεί νέους κινδύνους για τους πολίτες. Μήπως με το να χειριζόμαστε (με την κυριολεκτική σημασία της λέξης) εικόνες θα γίνουμε πιο εύπλαστοι σε άλλου είδους χειρισμούς, που τα παραδείγματά τους δε λείπουν από την ιστορία, με μέσα ωστόσο πολύ πιο περιορισμένα; Αποκόβοντάς μας από το πραγματικό, οι τεχνολογίες αυτές μπορούν να αλλοιώσουν τις ικανότητές μας για ανάλυση. Καθώς παρεμβάλλονται ανάμεσα στον κόσμο και το άτομο, μπορούν δυνητικά να συμβάλλουν στην απομόνωση του τελευταίου²¹.

Ο κινηματογράφος έχει ήδη ευρύτατα διερευνήσει τα θέματα αυτά σε μεγάλο βαθμό, το έκανε όμως μέσα σ' ένα συμβατικό πλαίσιο (οθόνη, αίθουσα) οριοθετημένο πάντα με επιμέλεια. Οι μηχανές του πλασματικού καταστρέφουν αυτό το πλαίσιο ή, το λιγότερο, το διευρύνουν. Προσκαλούν το θεατή σαν πρωταγωνιστή να συμμετάσχει σε κάτι που δεν έχει κοινό μέτρο με τα ως τώρα θέματα. Από δω κι εμπρός ο καθένας θα μπορεί να διεισδύσει στο συνθετικό σύμπαν της πλασματικής πραγματικότητας. Θα μπορεί ν' «αντιληφθεί» ή να «αισθανθεί» ανύπαρκα αντικείμενα. Μήπως όμως αυτή η πρόσβαση στους νέους τεχνητούς παραδείσους κάνει τους πολίτες περισσότερο εύλωτους σε νέες μεθόδους χειραγώγησης;

Η άλωση της τηλεόρασης και η μάχη των ποσοστώσεων

Η τελική οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την «τηλεόραση χωρίς σύνορα» που ψηφίστηκε από τα κοινοτικά όργανα στις 3/10/89 και άρχισε να ισχύει από 3/10/91 ανατρέπει την ως τότε ισχύουσα αρχή της αναλογίας του 60% υπέρ των ευρωπαϊκών τηλεοπτικών προγραμμάτων. Αντ' αυτού, η οδηγία αρκείται στη χλιαρή εξαγγελία ότι η μετάδοση των προγραμμάτων ευρωπαϊκής παραγωγής θα γίνεται κατά πλειοψηφία «όποτε αυτό είναι εφικτό», σε αντίθεση με την αρχική κοινοτική βούληση, όπως την εξέφρασε ο Μαρσελίνο Ορέχα: «Ν' αντισταθούμε στην έφοδο των εξωευρωπαϊκών προγραμμάτων στις μικρές μας θόνες».

Η αναγκαιότητα μιας ευρωπαϊκής ρύθμισης στον τομέα των προγραμμάτων πηγάζει, καταρχήν, από απλές διαπιστώσεις. Οι αγορές, για παράδειγμα, αμερικανικών προγραμμάτων εκ μέρους της Ευρώπης ξεπερνούν το 40% του παγκόσμιου εμπορίου²². Αντίθετα, οι ενδοευρωπαϊκές συναλλαγές δεν αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το 8% των συναλλαγών που πραγματοποιούνται συνολικά στην Ευρώπη. Η ανισορροπία αυτή αυξάνεται συνεχώς, καθώς μεγαλώνει σταθερά ο αριθμός των εκπομπών αμερικανικής προέλευσης που

προγραμματίζονται να μεταδοθούν τις ώρες της υψηλότερης ακροαματικότητας. Στη διάρκεια των τελευταίων ετών η πρωτότυπη παραγωγή στη Γαλλία μειώθηκε περισσότερο από 30%, ενώ αντίστοιχα η εισαγωγή αμερικανικών τηλεοπτικών σειρών αυξήθηκε κατά 60%²³.

Με σύνθημα «ενάντια στον πολιτιστικό βιασμό της Ευρώπης» οι Γάλλοι πέτυχαν να επαναφέρουν στην αρμόδια επιτροπή της Ε.Ε. την κοινοτική οδηγία 522 «τηλεόραση χωρίς σύνορα». Με πρωτοστάτη τον τότε υπουργό Πολιτισμού Ζακ Τουμπόν πιέζουν να αρθεί οριστικά το δυνητικό της οδηγίας και να υπάρξει πλέον η υποχρέωση της ποσόστωσης. Κλιμακώνοντας τον πολιτιστικό πόλεμο που είχε ανοίξει με τις Η.Π.Α. με τη Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (GATT), ο Ζακ Τουμπόν τασσόταν ανοιχτά πλέον υπέρ της ποσόστωσης στα τηλεοπτικά προγράμματα, ζητώντας υποστήριξη για τον έλεγχο του τηλεοπτικού προϊόντος, που η Γαλλία πιστεύει πως είναι αναγκαίος για να χτυπήσει την αμερικανική «πολιτιστική αποικιοκρατία»²⁴.

Η γερμανική πλευρά εμφανίζεται απαθής, καθώς οποιοσδήποτε έλεγχος του τηλεοπτικού προϊόντος «αντίκειται στο Σύνταγμα», όπως υποστηρίζει, ενώ η βρετανική (που έχει και το μικρότερο πρόβλημα αμερικανικής «εισβολής» στη μικρή της οθόνη) φαίνεται εχθρική απέναντι στη γαλλική πρόταση αλλά και σε οποιαδήποτε προσπάθεια ελέγχου. Η Γαλλία, όμως, ανέβασε τους τόνους ύστερα από συνέντευξη του προέδρου της Επιτροπής Ζακ Σαντέρ, στην οποία ανέφερε ότι οι ποσοτώσεις ευρωπαϊκών παραγωγών στα τηλεοπτικά προγράμματα είναι ένα προσωρινό μη ικανοποιητικό μέτρο: «Οι ποσοτώσεις δεν μπορεί να θεωρείται πως ισχύουν αενάως. Δεν είναι θεραπεία ούτε πανάκεια, διότι οι ποσοτώσεις είναι τεχνητές».

Χαρακτηριστικές για τη γαλλική θέση είναι οι δηλώσεις του πρώην προέδρου της Γαλλίας Φρανσουά Μιτεράν: «Μπορεί να μου αρέσουν τα αμερικανικά πολιτιστικά προϊόντα, αλλά μου αρέσουν και τα γαλλικά περισσότερο. Όμως πολλοί Ευρωπαίοι, συμμερίζονται το φόβο μου για τον κίνδυνο που διατρέχει η ευρωπαϊκή κουλτούρα από τις αμερικανικές εισαγωγές, αλλά παραδέχομαι ότι ο πολιτισμός είναι ένας τομέας όπου δύσκολα μπορεί να υπάρξει συναίνεση στην Ευρώπη». Κατηγορηματικός και ο τότε υπουργός Επικοινωνιών Νικολά Σαρκοζί: «Δεν είναι φυσικό το 80% των ταινιών που κυκλοφορούν στην Ευρώπη να είναι αμερικανικές και μόλις το 1% των ταινιών που προβάλλονται στην Αμερική να είναι ευρωπαϊκές»²⁵.

Η πρώτη μάχη, λοιπόν, για τις ποσοτώσεις στα ευρωπαϊκά τηλεοπτικά προγράμματα χάθηκε, μιας και τη γαλλική πρόταση υποστήριξαν μόνο η Ελλάδα και η Πορτογαλία, ενώ επιφυλάξεις διατήρησαν το Βέλγιο, η Ιταλία και η Ισπανία. Εξάλλου, όπως τονίζει ο συγγραφέας Βασίλης Βασιλικός, «στην Ευρωπαϊκή Ένωση υπάρχει ο “Δούρειος Ίππος” της Αγγλίας, δηλαδή αμερικανικές εταιρίες άνοιξαν υποκαταστήματα στην Αγγλία με βρετανικό όνομα. Η Γερμανία ήταν αμερικανική αποικία, με τάσεις ανεξαρτητοποίησης. Όταν, λοιπόν, μέσα στην Ευρώπη έχεις δύο ισχυρούς αντιπάλους, είναι δύσκολο να επιτύχεις την επιβολή της γραμμής των ποσοτώσεων στην τηλεόραση»²⁶. Ενώ ο σκηνοθέτης Κώστας Γαβράς υπογραμμίζει ότι «αν αφεθούν τελείως ελεύθερες οι τηλεοράσεις της Ευρώπης, με δεδομένο πως τα αμερικανικά προγράμματα πωλούνται έως και δέκα φορές πιο φτηνά από τα ευρωπαϊκά, όλα τα κανάλια —τουλάχιστον σε ποσοστό 80%— θα σταματήσουν την παραγωγή και θα περιοριστούν στην αγορά αποκλειστικά αμερικανικών προϊόντων»²⁷.

Ορισμένοι, όπως ο σκηνοθέτης Ζυλ Ντασέν, αναγνωρίζουν το πρόβλημα, διαφωνούν όμως με την προστατευτική λογική των ποσοστώσεων και αναζητούν νέους τρόπους προστασίας της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς με επιθετικό τρόπο, όπως καλύτερη διαφήμιση, προώθηση και διανομή των ευρωπαϊκών οπτικοακουστικών προϊόντων.

Δε λείπουν, βέβαια, και οι πεσιμιστές που μιλούν με τη γλώσσα των αριθμών: Για παράδειγμα, για την παραγωγή στη Γαλλία μιας τηλεοπτικής ώρας χρειάζονται 4 εκατ. γαλλικά φράγκα (184 εκατ. δραχμές), ενώ για την αγορά μιας ανάλογης τηλεοπτικής ώρας από τις Η.π.α. χρειάζονται 200.000 φράγκα (920.000 δρχ.). Συνεπώς, υιοθετούν ως μονόδρομο την προστατευτική λογική των ποσοστώσεων ως τονωτική ένεση της ευρωπαϊκής οπτικοακουστικής βιομηχανίας.

Να αντισταθούμε στις εικόνες που έρχονται από αλλού Η ευρωπαϊκή απάντηση

Στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης επικρατεί κλίμα που μάλλον δεν ευνοεί τον προστατευτισμό όσον αφορά την ευρωπαϊκή οπτικοακουστική βιομηχανία. Η Ε.Ε. προσανατολίζεται στην παροχή ισχυρών οικονομικών κινήτρων στην ευρωπαϊκή παραγωγή και στη δυνατότητα των ευρωπαϊκών τηλεοπτικών δικτύων να επενδύουν ένα μέρος των εσόδων τους σε νέες ευρωπαϊκές παραγωγές. Ο αρμόδιος ισπανός επίτροπος Μαρθελίνο Ορέχα μελετά επίσης τη δυνατότητα δημιουργίας ενός ειδικού ταμείου για τα οπτικοακουστικά που θα έχει την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων, καθώς και την καθιέρωση ενός νέου φόρου 0,5% επί των εσόδων από την «κυκλοφορία» στις λεωφόρους της επικοινωνίας, που θα διατίθεται για την ενίσχυση της οπτικοακουστικής βιομηχανίας.

Η οικονομική ενίσχυση της ευρωπαϊκής παραγωγής αποτελεί ίσως τη μοναδική λύση για την έξοδο από το σημερινό αδιέξοδο. Ιδέες και ταλέντα υπάρχουν σε αφθονία στην Ευρώπη (τόσο μεγάλη, μάλιστα, που της επιτρέπει να κάνει και εξαγωγή στις Η.Π.Α.), και αυτό που χρειάζεται είναι η ενίσχυσή τους για να μπορέσουν να συναγωνιστούν επί ίσοις όροις το Χόλιγουντ και τους Αμερικανούς δημιουργούς²⁸. «Η Ευρώπη έχει τόσα χρήματα και τόσα ταλέντα όσα η Καλιφόρνια. Αυτό που χρειάζεται είναι ένας χώρος που θα συγκεντρώσει τις δυνάμεις της», τονίζει και ο σκηνοθέτης φόλκερ Σλέντορφ²⁹.

Στα πλαίσια της ευρωπαϊκής αντιπίθεσης εντάσσεται η αναδιάρθρωση των απαρχαιωμένων δικτύων διανομής των οπτικοακουστικών προϊόντων και η ένταξή τους στα υπάρχοντα προγράμματα ενίσχυσης της πολιτιστικής δημιουργίας *Media*³⁰ και *Καλειδοσκόπιο*³¹, στα πλαίσια πάντα της συνθήκης του Μάαστριχτ, η οποία προβλέπει ότι «η Κοινότητα συμβάλλει στην ανάπτυξη των πολιτισμών των κρατών-μελών και σέβεται την εθνική και περιφερειακή πολυμορφία τους», ενώ ταυτοχρόνα προβάλλει «την κοινή πολιτιστική κληρονομιά»³².

Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται από την Ε.Ε. στην πρόκληση των νέων τεχνολογιών στα οπτικοακουστικά προϊόντα. Άμεσοι στόχοι η δημιουργία των κατάλληλων προϋποθέσεων για να λαμβάνουν «ευρωπαϊκή» εκπαίδευση (που θα σέβεται, δηλαδή, όλες τις παραμέτρους της πολιτιστικής παράδοσης της ευρώπης) όλοι όσοι ασχολούνται με τα νέα τεχνο-

λογικά προϊόντα, η θέσπιση του απαραίτητου νομοθετικού πλαισίου μέσα στο οποίο θα κινείται η αγορά των πολυμέσων, η εξασφάλιση της διακίνησης των πληροφοριών σε ολόκληρη την Ευρώπη μέσω των κατάλληλων δικτύων στα οποία θα έχουν πρόσβαση όλοι οι πολίτες και, τέλος, η δημιουργία των κατάλληλων προγραμμάτων ενίσχυσης των νέων τεχνολογιών στην Ευρώπη.

«Το μέλλον είναι οι νέες τεχνολογίες, γιατί μόνο αυτές μπορούν να διηγηθούν ιστορίες με διάφορες μεθόδους και φόρμες πληροφοριών», τονίζει και ο Άγγλος σκηνοθέτης Πίτερ Γκριναγουέι³³. Επιθετική πολιτική προτείνει, εξάλλου, και ο Ιταλός σκηνοθέτης Μπερνάντο Μπερτολούτσι: «Να ιδρυθεί πανευρωπαϊκή εταιρία κινηματογράφου. Να επενδύει σε σημεία πώλησης των Η.Π.Α. Να κατακλύζει τους Αμερικανούς με τις διαφημίσεις της αλλά και με ποιότητα, κι ας αφήσουμε τις “εβδομάδες ευρωπαϊκού κινηματογράφου” που δεν αποδίδουν τίποτα»³⁴.

Αισιόδοξος επίλογος;

Αναμφίβολα η διαμάχη Ευρωπαϊκής Ένωσης-Η.Π.Α. θέτει ορισμένα εύλογα ερωτήματα που αναζητούν εναγωνίως απάντηση. Μήπως στον υπαρκτό κίνδυνο κατίσχυσης του αμερικανικού πολιτιστικού ιμπεριαλισμού πρέπει ν' αντιμετωπιστεί και ο κίνδυνος του γαλλικού πολιτιστικού ιμπεριαλισμού, ειδικά στον οπτικοακουστικό τομέα; Μήπως πίσω από τις εύχρες φράσεις περί αντίστασης του ευρωπαϊκού πολιτισμού από την αμερικανική λαίλαπα κρύβεται η γαλλική υπεροψία και ο σωβινισμός ενός κράτους που θέλει να παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο όσον αφορά το ποιος θα ελέγχει πατερναλιστικά το χώρο της κουλτούρας στη Γηραιά Ήπειρο; Μήπως πίσω από τις καταγγελίες περί μεθόδευσης επιβολής της αγγλικής γλώσσας μέσα από τα οπτικοακουστικά προϊόντα υποκρύπτεται η κρυφή επιθυμία της ενίσχυσης της γαλλικής ως γλώσσας της υψηλής διανόησης και της κουλτούρας, που θα αντιπαρατίθεται στη «ρηχότητα» της αγγλικής; Μήπως οι αντιτιθέμενες απόψεις στα πλαίσια της Ε.Ε. αναφορικά με την οπτικοακουστική βιομηχανία αντικατοπτρίζουν την αντίθεση σε καθαρά οικονομικό επίπεδο, δηλαδή το ποιος θα παράγει και θα διανέμει τα οπτικοακουστικά προϊόντα εντός και εκτός ευρώπης; Μήπως πίσω από τα μεγάλα λόγια περί ενός ενιαίου ευρωπαϊκού πολιτισμού που θα αντιπαρατίθεται στην αμερικανική υποκουλτούρα προωθείται η ομογενοποίηση σε ευρωπαϊκό επίπεδο σε βάρος της διαφορετικότητας των εθνικών πολιτισμών;

Σε καμιά περίπτωση δεν αρνούμαστε τον κίνδυνο της πολιτιστικής ομοιομορφίας, που λίγο πολύ έχει γίνει πραγματικότητα σε πλανητικό επίπεδο. Δε θα δεχτούμε, όμως, το ιδεολόγημα ενός ενιαίου (και ομοιόμορφου) ευρωπαϊκού πολιτισμού που προωθείται έντεχνα τα τελευταία χρόνια. Σε μια εποχή όπου γίνεται συχνά λόγος για τις πολυπολιτισμικές επιδράσεις και για παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και του πολιτισμού, δε θεωρούμε ότι η πολιτική του προστατευτισμού μπορεί να λειτουργήσει ευνοϊκά και μακροπρόθεσμα για την Ευρώπη, παρά περιστασιακά και αμυντικά. Η Ευρώπη αυτή τη στιγμή δίνει μάχες οπισθοφυλακών μέσα στις αντιθέσεις και αντιφάσεις της, ανίκανη να σχεδιάσει και να θέσει σε ισχύ μια επιθετική πολιτική όσον αφορά τα οπτικοακουστικά³⁵.

Από την άλλη πλευρά, η αντικειμενική αδυναμία των μικρότερων χωρών της Ευρώπης να ενισχύσουν την εθνική τους οπτικοακουστική βιομηχανία εξαρτάται όλο και περισσότερο είτε από τις Η.Π.Α. είτε από τις επιχορηγήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την πολιτιστική τους ανεξαρτησία. Θεωρούμε ότι η προσάρτηση των μικρότερων χωρών και η πρόσδεσή τους στο άρμα της Γαλλίας μόνο βραχυπρόθεσμα οφέλη θα επιφέρουν. Η αβεβαιότητα του μέλλοντος δεν ενισχύει τον πεσιμισμό μας μόνο, αλλά διαγράφει και τις ελπιδοφόρες τάσεις της εποχής μας που αναζητούν τη θέση που τους αξίζει στην παγκόσμια αγορά των οπτικοακουστικών. Αυτό που χρειάζεται είναι η αναπροσαρμογή της ευρωπαϊκής οπτικοακουστικής βιομηχανίας στις ανάγκες του παρόντος—δίχως υποχωρήσεις σε καλλιτεχνικό επίπεδο—, η αντικατάσταση μακροπρόθεσμα της πολιτικής του προστατευτισμού με μια επιθετική πολιτική διεΐσδυσης στην παγκόσμια αγορά των οπτικοακουστικών και φυσικά η ενίσχυση της παραγωγής των μικρότερων χωρών, δίχως τη συμβολή των οποίων η έννοια του πολιτιστικού πλουραλισμού δε θα έχει κανένα νόημα πλέον.

Σημειώσεις

1. Ιγνάσιο Ραμονέ, «Παγκοσμιοποίηση και περιθωριοποιήσεις», *Le Monde Diplomatique*, *Αφιερώματα*, τ. 3, Φεβρουάριος 1995.
2. Herbert Schiller, «Προς το τέλος του πολιτιστικού πλουραλισμού;», *Le Monde Diplomatique*, *Αφιερώματα*, τ. 1, Μάιος 1993.
3. «Η ενωμένη Ευρώπη της κουλτούρας», (Φάκελος), εφημ. *Το Βήμα*, 12/3/95.
4. Βλέπε εφημ. *Η Καθημερινή*, 11/3/95.
5. Βλέπε περ. *Αντικινηματογράφος*, τ. 6, Χειμώνας 1993-94.
6. *Ό.π.*
7. Άρη Φακίνου, «Η αστυνόμευση της σκέψης», εφημ. *Τα Νέα*, 19/6/95.
8. Νόαμ Τσόμσκι, «Το πρόσωπο της σύγχρονης αμφισβήτησης», εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 15/5/95.
9. «Προς το τέλος του πολιτιστικού πλουραλισμού;», *ό.π.*
10. Από παρέμβαση της Αλέκας Παταρήγα στη Βουλή (24/1/95). Περιέχεται στο φυλλάδιο με τίτλο *Πολιτισμός — Από τη συζήτηση στη Βουλή με αφορμή επερώτηση του ΚΚΕ*, έκδοση Κ.Κ.Ε., Φλεβάρης 1995.
11. Βλέπε εφημ. *Η Καθημερινή*, 16/4/95.
12. Απόστολος Χατζηπαρασκευαΐδης, «Το θλιβερό ξεπούλημα των στούντιο της DEFA», περ. *Αντικινηματογράφος*, τ. 1, Φθινόπωρο 1992.
13. Βλέπε εφημ. *Η Καθημερινή*, 30/4/95.
14. «Η αστυνόμευση της σκέψης», *ό.π.*
15. Βλέπε εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*, 11/6/95.
16. Βλέπε εφημ. *Έθνος της Κυριακής*, 11/6/95.
17. Απόστολος Χατζηπαρασκευαΐδης, «Διαδρομές του αγωνιστικού κινηματογράφου», περ. *Αντικινηματογράφος*, τ. 6, Χειμώνας 1993-94.
18. «Το τέλος του πολιτιστικού πλουραλισμού;», *ό.π.*
19. Βλέπε εφημ. *Η Καθημερινή*, 2/4/95.
20. Henry Bakis, «Παιχνίδια και συμφέροντα γύρω από την τηλεόραση υψηλής ευκρίνειας», *Le Monde Diplomatique*, *Αφιερώματα*, τ. 1, Μάιος 1993.
21. Michael Colonna D' Istria, «Πλασματική πραγματικότητα: κίνδυνοι και ευκαιρίες», *Le Monde Diplomatique*, *Αφιερώματα*, τ. 1, Μάιος 1993.
22. Βλέπε εφημ. *Le Monde*, 1/10/88.

23. Οι αριθμοί προέρχονται από την αναφορά Paparietro στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για το πρόγραμμα *MEDIA*, 17/3/88.

24. «Επιτιμάνετε ευρωπαϊκά...», εφημ. *Τα Νέα*, 7/2/95.

25. *Ο.π.*

26. Βλέπε εφημ. *Τα Νέα*, 22/2/95.

27. *Ο.π.*

28. «Η Ενωμένη Ευρώπη της κουλτούρας», *ό.π.*

29. Βλέπε εφημ. *Liberation*, 20/5/92.

30. Το πρόγραμμα *MEDIA* έχει υποστηρίξει περισσότερες από 5.000 πρωτοβουλίες μέσα από τα 19 υποπρογράμματα που διαθέτει για την επιμόρφωση στελεχών της κινηματογραφικής βιομηχανίας, για τη βελτίωση των συνθηκών παραγωγής και για την ενίσχυση της βιομηχανίας και του δικτύου διανομής, ενώ το 1996 ξεκινά το *MEDIA 2* και θα διαρκέσει ως το 2.000.

31. Το πρόγραμμα *ΚΑΛΕΙΔΟΣΚΟΠΙΟ* δημιουργήθηκε το 1990 με στόχο την ενίσχυση των καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, για το 1994 ο προϋπολογισμός του έφτασε τα 3.360 εκατομμύρια ECU και κινήθηκε γύρω από τρεις άξονες δράσης: τη στήριξη καινοτόμων καλλιτεχνικών εκδηλώσεων στις οποίες μετέχουν καλλιτέχνες από τρεις τουλάχιστον χώρες της Ευρώπης, την ενθάρρυνση των νέων καλλιτεχνών με υποτροφίες και άλλα μέσα που τους επιτρέπουν να αναπτύξουν ελεύθερα το ταλέντο τους και τη δημιουργία καλλιτεχνικών δικτύων στα οποία μετέχουν οργανισμοί μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα και μεμονωμένοι καλλιτέχνες.

32. *Η Συνθήκη του Μάαστριχτ*, ελληνική έκδοση της Επιτροπής Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, σελ. 25.

33. Βλέπε εφημ. *Η Καθημερινή*, 11/3/95.

34. Βλέπε εφημ. *Τα Νέα*, 4/3/95.

35. Ενώ, για παράδειγμα, η Γαλλία πρωταγωνιστεί στην αντιπαράθεση με τις Η.Π.Α. παρασύροντας σ' αυτό τον αγώνα κι άλλες ευρωπαϊκές χώρες, δε δίσταζε πριν λίγα χρόνια να απονείμει το μετάλλιο του Ιππότη της τιμής στον «Ράμπο» ούλβεστερ Σταλόνε (όταν υπουργός πολιτισμού ήταν ο Ζακ Λανγκ)!

